

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: **“Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”**

Beneficiar: **Academia Română**

Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/136077

GENERAȚIA PIERDUTĂ – POEZIE ȘI DESTIN ÎNTR-O ISTORIE TRAGICĂ

Cercetător postdoctorat: Prof. univ. dr. Sorin IVAN
Facultatea de Științe Sociale, Politice și Umaniste
Universitatea Titu Maiorescu din București
(Email: sorivan@gmail.com)

Abstract

Generația războiului, formată din scriitori născuți în jurul anului 1920, a debutat fulminant la începutul deceniului cinci. Tinerii poeți din jurul revistei *Albatros*, dar și alți colegi de generație au inițiat o mișcare de protest estetic împotriva literaturii tradiționale, având ca obiectiv reformarea poeziei, afirmarea unui nou canon poetic. Această mișcare în direcția noii poezii a fost întreruptă de instalarea regimului comunist în România, în anii de după cel de-al doilea război mondial. A urmat o perioadă întunecată de două decenii, în care toți au tăcut pentru poezia adevărată. Unii au făcut grave compromisuri morale și politice, alții au fost închiși, unii au plecat în exil, alții au murit. Odată cu tăcerea lor impusă de regim, poezia însăși a fost redusă la tăcere. Evoluția acestor poeți și a procesului de schimbare în poezie a fost grav compromisă. Din această perspectivă, generația poezilor din timpul războiului este o ”generație pierdută”. Poezia și ei înșiși au căzut victimă unui timp absurd și unei istorii tragice.

Cuvinte-cheie: *protest, noua poezie, canon, regimul comunist, generația pierdută*

Generația războiului reunește pe tinerii scriitori născuți în jurul anului 1920, unii înainte (Stelaru, Tonegaru), alții după (Caraion, Corlaci, Alexandru Lungu etc.), care au debutat la începutul deceniului al cincilea. Este o generație mare, care cuprinde poeți (cei citați și alții), prozatori (Marin Preda, Dinu Pillat, Eugen Barbu, Constantin Țoiu etc.), istorici și critici literari (Alexandru Piru, Adrian Marino, Ov. S. Crohmălniceanu, Ion Negoșescu, Nicolae Balotă etc.), esești (Virgil Ierunca, I. D. Sârbu ș.a.). Poeții sunt însă cei mai numeroși și imprimă, prin forța și varietatea estetică a actului lor literar, identitatea

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

acestui contingent scriitoricesc. Generația de poeți care debutează înainte sau după 1940 are drept nucleu gruparea de tineri din jurul revistei *Albatros*, în frunte cu Geo Dumitrescu (născut în 1920), inițiatorul proiectului și liderul mișcării. Din grupul *Albatros* fac parte, ca autori și comilitoni, cei enumerați pe frontispiciul celor șapte numere ale efemerei publicații, poeți, prozatori, critici, esești, dramaturgi: Felix Anadam (alias Geo Dumitrescu), Elena Diaconu, Florin Lucescu, Dinu Pillat, Al. Cerna-Rădulescu, Ovidiu Răureanu, Marin Sârbulescu, Tiberiu Tretinescu, Virgil Unataru, Ben. Corlaci, Marin Toma, Onca Talpa. Li se adaugă cei care nu sunt în colegiul de redacție, dar sunt prezenți în paginile revistei. Între ei, un nume emblematic al poeziei deceniului cinci: Dimitrie Stelaru, puțin mai în vârstă decât ceilalți (născut în 1917), un poet care, la ora colaborării, se bucura deja de o oarecare faimă (literară și extraliterară). Dincolo de nucleul albatrosist, mișcarea poetică a generației cuprinde însă mai multe nume (printre care unele de primă mărime poetică): Ion Caraion, Constant Tonegaru, Alexandru Lungu, Mihail Crama, Victor Torynopol, Nina Cassian, Sergiu Filerot, Veronica Porumbacu, Emil Manu, Mircea Popovici, Ștefan Popescu, Iordan Chimet, Marcel Gafton, Miha Dragomir, Lucian Valea, Gheorghe Chivu, Teohar Mihadaș, C. T. Lituon și alții. Din generația războiului, fac parte și Ștefan Augustin Doinaș, Radu Stanca, Ion Negoitescu, Ioanichie Olteanu, I.D. Sârbu, reuniți în Cercul Literar de la Sibiu, cea de-a doua grupare literară importantă a epocii.

Toți acești tineri scriitori debutează și se manifestă într-o perioadă dificilă a istoriei, în timpul celui de-al doilea război mondial, pe un fond de criză istorică, instabilitate politică și socială, care, conjugate, generează o acută criză existențială, resimțită la nivelul societății și al individului. Criza, de altfel, va constitui tema unor dispute răsunătoare în presa epocii, înainte de căderea cortinei istoriei peste jumătate din continent. Marile procese de schimbare din Europa, care vor culmina cu războiul, agitația generală, ritmul trepidant al existenței generează un sentiment al urgenței, o stare de criză generalizată. Spațiul literaturii este și el contaminat de această stare de spirit, sub auspiciile urgenței și ale nevoii de schimbare, ca necesitate obiectivă. Cei care o propagă sunt tinerii autori, în medie de 20 de ani, care vin, legitimați de ambițiile vârstei, în teritoriul literelor cu aspirația incontornabilă de a schimba starea de lucruri existentă. Poeții sunt vârful de lance al acestei mișcări, care denunță trecutul și tradiția literară, se ridică împotriva esteticii și estetismului în literatură și își propune să înnoiască poezia din temelii, de la viziune la expresie. Ei constituie o generație revendicativă, turbulentă și insurgentă care vine cu entuziasmul vârstei să demoleze și să construiască ceva cu totul nou, lipsit de influențe livrești, pe ruinele literaturii. Idealul lor: noua poezie, coborâtă din transcendența estetică, desprinsă de aura estetizantă, sterilizantă literar, adusă în normalitatea existenței, în viața cotidiană. Demersul nu este nou. El se situează în continuarea celui inițiat de avangardiști, desfășurat, zgomotos și sfidător, de autori

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

precum Ilarie Voronca, Sașa Pană, Ștefan Roll, Geo Bogza și alții. Poeții războiului îi imprimă un alt suflu, îi dau o altă întemeiere rațională și existențială, îl umanizează, eliberându-l de forța anarhică și distructivă a avangardei, care, ca un fel de *tsunami* estetic, își propunea să spulbere, cu furia valului devastator și înnoitor, întreg teritoriul literar.

Dacă și în ce măsură revolta lor împotriva literaturii existente, în special a poeziei, are un fundament estetic solid constituie o discuție separată. Atitudinea de respingere a formelor estetice și a canonului poetic, mișcarea de înnoire intră în ritmul firesc de dezvoltare a literaturii, în evoluția poeziei, care se generează și autogenerază din jocul dialectic al negării și afirmării. Poeții noului val se simt îndreptățiți, la începutul deceniului cinci, să dea curs ideii de înnoire, pe care o pun sub semnul necesității istorice. În acest demers, ei au de înfruntat rigorile unui regim autoritarist și ale cenzurii, cu care intră deseori în conflict. Emblematic în sens negativ este însuși cazul revistei *Albatros*, interzisă după cel de-al șaptelea număr, apărut la 15 iunie 1941, înainte de intrarea României în război. Notabile sunt cazurile Geo Dumitrescu (placheta *Pelagră*, interzisă la apariție, în 1943), Ion Caraion (opusculul *Panopticum*, retras din librării, tot în 1943, iar autorul, amenințat cu pistolul la tâmplă de șeful cenzurii militare), Sergiu Filerot (condamnat la moarte pentru volumul de poezii *Om*, tipărit cu sfidarea cenzurii, în 1942). Dar, dincolo de toate acestea, procesul de schimbare la față a poeziei românești continuă. Chiar și după interzicerea revistei, care anunța să devină o publicație de forță a schimbării în literatură, un vector al înnoirii estetice, purtătorul unei energii noi, debordante, în numele sincronizării creației cu ritmul timpului. Rămași fără o tribună proprie de expresie, albatrosiștii încearcă să își găsească un nou mediu de propagare a ideilor literare în revista *Gândul nostru*, experiență care nu durează decât un număr (nr. 11, 1 nov. 1942), publicația având aceeași soartă cu *Albatrosul*. Tinerii autori continuă individual să scrie în diverse periodice ale epocii, în direcția ideologică și estetică a ideii de înnoire. Pe primul front al presei culturale, se regăsesc în mod constant câteva nume, lideri de opinie ai mișcării, purtători de cuvânt ai noii generații: Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Virgil Ierunca (fost Untaru). Semnăturile lor apar cu regularitate în paginile culturale ale unor ziare de mare tiraj precum *Ecoul*, *Timpul*, *România liberă*, *Jurnalul de dimineață*, în publicații de prestigiu ca *Revista Fundațiilor Regale*, *Universul literar* sau în *Orizont*, *Fapta*, *Victoria*, *Veac nou*, *Revista literară*, *Tineretea*, *Victoria*, *Flacăra*, *Almanahul literar* etc.

Încheierea războiului aduce un suflu de libertate și de relaxare în orizontul literelor românești. Sunt câțiva ani, 1944-1947, în care autorii își tipăresc cărți noi și le recuperează pe cele interzise. Geo Dumitrescu publică *Libertatea de trage cu pușca* (1946), în care se regăsește și ciclul *Pelagră*, interzis în 1943, Ion Caraion scoate *Omul profilat pe cer* (1945) și *Cântece negre* (1947), Constant Tonegaru,

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Plantații (1945), Dimitrie Stelaru, *Ora fantastică* (1944) și *Cetățile albe* (1946), Ben Corlaci, *Manifest liric* (1945), Alexandru Lungu, *Ora 25* (1945) etc. Este un interval propice pentru creație, un timp fecund pentru poezia românească, în cadrul metamorfozei începute de revista *Albatros*. În acest segment temporal văd lumina tiparului titluri care indică drumul pe care poezia urmează să-l parcurgă și care participă la cristalizarea unui nou canon estetic. În presă se duce o dezbatere de idei, pe teme fundamentale precum condiția omului, starea culturii, perspectivele societății postbelice, într-un timp al schimbării și al urgenței istorice. O astfel de discuție este cea la care participă Virgil Ierunca (*Există o criză a culturii românești*, România liberă, an IV, nr. 6580 / 30 sept. 1946), Ion Caraion (*Criza culturii românești*, Jurnalul de dimineață, anul VIII, nr. 579, 31 octombrie 1946, pp. 1, 4), *Criza omului*, Jurnalul de dimineață, anul VIII, nr. 621, 31 octombrie 1946, pp. 1, 4) în contextul mai larg al dialogului cultural din epocă. În schimbul polemic de idei, se implică însuși Arghezi, prima dată ca să susțină poziția lui Caraion (*În criză de cultură*, Adevărul, 15 decembrie 1946, p.1), mai apoi ca să o combată, arghezian, în antiteză cu prima susținere. Astfel de dezbateri sincronizează cultura românească cu evoluțiile din Europa, în mod special cu procesele în desfășurare pe scena culturii din Franța. Se manifestă în acest cadru, după catastrofa războiului, o tendință de regăsire a identității culturale, de redefinire a punctelor de reper și ale direcțiilor de evoluție, activă și la noi ca și în Occident. Un moment semnificativ în procesul de normalizare a culturii și de deschidere către lume îl are ca actor principal pe Ion Caraion. În 1947, acesta editează *Agora*, "Colecție internațională de artă și literatură", în care sunt prezenți, unii cu texte originale, autori precum: Arghezi, Barbu, Blaga, Geo Bogza, André Breton, Paul Celan, Cervantes, Petru Comarnescu, Robert Desnos, Margareta Dorian, Serghei Esenin, B. Fundoianu, Jules Laforgue, Henri Michaux, Eugenio Montale, Christian Morgenstern, Salvatore Quasimodo, Robert Régnier, Rilke, Umberto Saba, Carl Sandburg și alții. În lista alfabetică de pe prima copertă, se află și Ion Caraion, Virgil Ierunca, Dimitrie Stelaru. Un exercițiu remarcabil de deschidere culturală și literară internațională, într-un moment în care Europa își căuta punctele comune după un coșmar istoric care aruncase în aer continentul și lumea. Cultura românească avea nevoie mai mult decât oricând de o astfel de experiență, care o reamplasa în cadrul cultural internațional prin numele reprezentative ale literaturii și prin cooptarea celor străine, de marcă, într-un act cultural de înaltă importanță simbolică. Dar primul număr al revistei a fost și ultimul tipărit. Al doilea, pregătit pentru tipar, n-a mai apucat să apară. A fost interzis pentru că nu mai convenea puterii care se instaurase. Cel de-al doilea număr continua prima experiență, cu noi provocări, cu noi nume și opere. Între ele, un eseu strălucit al lui Arghezi, *Artă și libertate*, gravitând în jurul Sfântului Apostol Pavel și despre libertate, pierdut pentru totdeauna, după mărturisirea lui Caraion. Sfârșitul unui proiect și, curând, sfârșitul unei epoci. Regimul comunist, care se

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

consolidase suficient ca să instaureze autoritatea și teroarea, își intra deplin în atribuții. Interzicerea revistei *Agora*, a numărului doi, proiectat pentru 1948, poate fi privită ca momentul simbolic al sfârșitului libertății și democrației în cultura și societatea românească și al începutului terorii pe toate planurile existenței. Cortina de fier cădea între cele două lumi, separând-o pe cea din Est de lumea liberă și transformând-o într-o mare închisoare, pentru următoarea jumătate de secol.

Procesul istoric anulează nu numai mișcări, procese și tendințe, ci antrenează și destinele individuale. Membrii generației războiului cad victimă noului regim, care nu admite manifestările libere, în numele libertății spiritului. Unii dintre foștii combatanți pe frontul schimbării la nivelul mentalității culturale și în plan estetic, care nu înțeleg rigorile noii ideologii, sunt încarcerați în lagărele și închisorile comuniste: Ion Caraion, Constant Tonegaru, Teohar Mihadaș, Dinu Pillat, Ștefan Augustin Doinaș și mulți alții. În fapt, elita culturală a țării este închisă în pușcăriile comuniste pentru crima de a dori libertatea, de a vorbi sau de a acționa în numele acesteia. Alții, precum Virgil Ierunca, emigrează la timp pentru a nu fi ei înșiși închiși. Alți colegi de generație, Ben. Corlaci și Alexandru Lungu, vor evada mai târziu din lagărul comunist, primul în Franța, unde-și va găsi și sfârșitul, al doilea în Germania. Mai târziu, în mod surprinzător, însuși Caraion va emigra în Elveția, pentru a-și trăi ultimii ani în singurătate și dezolare. Dar până atunci, poetul *Cântecelor negre* va cunoaște infernul temnițelor comuniste, în două stagii, la Canal, la Poartă Albă, la minele de plumb din Cavnic și Baia Sprie, la Jilava, Gherla, Aiud, în cel de-al doilea fiind condamnat la moarte. Pentru eliberare, semnează un acord de colaborare cu Securitatea și devine unul dintre cei mai zeloși delatori, după întoarcerea în "libertate", până când cere azil politic în Vest. Unii mor tineri. Tonegaru, în 1953, la 33 de ani, în urma bătăilor primite în închisoare. Un altul, C. T. Lituon (pseudonimul lui Constantin Tutică), în 1948, la 26 de ani. Cu ceva timp înainte, în 1943, Emil Ivănescu (fratele poetului Mircea Ivănescu), autor al unei tulburătoare piese într-un act, *Artistul și Moartea*, publicată, postum, în *Agora*, și al unui jurnal, se sinucisese la 22 de ani, într-un act îndelung și minuțios pregătit. Liderul grupării *Albatros*, Geo Dumitrescu, supraviețuiește schimbării, aderând la politica noului regim și devenind unul dintre oamenii lui de nădejde. După aceea, în anii '60 și următorii, se izolează din ce în ce mai mult, fără a mai scrie lucruri noi, ci doar reorganizându-și opera, redusă ca dimensiuni, în noi volume și antologii. Alții, precum Dimitrie Stelaru și Ben. Corlaci își continuă tribulațiile existențiale, uneori la limită, căutându-și moduri de supraviețuire. Stelaru, poetul-vagabond al literaturii române din secolulul XX, moare devreme, în 1971, la 54 de ani, când ar mai fi putut, probabil, spune ceva în poezie. Toți tac din punct de vedere poetic pentru multă vreme sau se manifestă prin producții ne semnificative ori prin traduceri literare, care le oferă o sursă de venit. Este o tăcere de aproape două decenii, o sincopă adâncă în evoluția poeziei

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

românești. Acest teren altădată fertil, abandonat controlului ideologic, este invadat în scurt timp de buruienii luxuriant al realismului socialist care sufocă orice manifestare estetică autentică. Se întind douăzeci de ani de tăcere peste o cultură și peste o poezie care se sincronizau din mers cu evoluția ideilor estetice și culturale din occidentul european. Douăzeci de ani de tăcere care țin cultura românească într-o izolare de rău augur, tăindu-i legăturile organice, vitale, cu cea europeană.

Generația războiului este astfel redusă la tăcere. Odată cu ea, este întrerupt cursul firesc al evoluției literaturii române. Este greu de presupus unde s-ar fi ajuns dacă mișcarea schimbării estetice ar fi continuat și procesul de înnoire a poeziei s-ar fi concretizat în cristalizarea unui nou canon. Ia astfel sfârșit un moment remarcabil al literaturii române, care are în prim-plan generația tinerilor autori ai deceniului cinci, cunoscută ca ”generația războiului”. Ulterior, va fi numită, cu mai multă sau mai puțină îndreptățire, cu o sintagmă acceptată de unii, respinsă de alții, *generația pierdută*. O generație pierdută în istorie, în drame și tragedii individuale, care a tăcut exact în momentul în care trebuia să vorbească mai mult.

****Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului ”Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.***

**** This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/159/1.5/S/136077”***

BIBLIOGRAFIE

- Filerot, Sergiu, *Reîntâlniri*, București, Editura Cartea Românească, 1985
- Ignă, Vasile, *Subteranele memoriei (1944-1954)*, București, Editura Universal Dalsi, 2001
- Ivan, Sorin, *Opera poetică a lui Ion Caraion*, București, Editura Universitară, 2014
- Ivan, Sorin, *A Tragic Poet of the East*, Wien, Österreichisch-Rumänischer Akademischer Verein, 2014
- Lungu, Alexandru, *Misterul poeziei. Între turnul de fildeș și zgomotul istoriei*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008
- Manu, Emil, *Eseu despre generația războiului*, București, Editura Cartea Românească, 1978
- Manu, Emil, *Generația literară a războiului*, București, Curtea Veche, 2000
- Manu, Emil, *Istoria poeziei românești moderne și moderniste*, București, Editura Curtea Veche, 2004
- Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române – de la creația populară la postmodernism*, București, Editura Saeculum I.O., 2000
- Mincu, Marin, *O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea*, Pontica, 2007
- Piru, Alexandru, *Panorama deceniului literar românesc 1940-1950*, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Popa, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, ediția a II-a, București, Editura Albatros, 1977
- Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Fundația Luceafărul, București, 2001
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi, I*, Ediția I, București, Editura Cartea Românească, 1974, Ediția a II-a revăzută și completată, Editura Cartea Românească, 1978
- Simion, Eugen, *Prefață la volumul Geo Dumitrescu: Aș putea să arăt cum crește iarba*, București, Editura Eminescu, 1989
- Simion, Eugen, *Fragmente critice*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1997-2000
- Stelaru, Dimitrie, *Zei prind șoareci*, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Ștefănescu, Alex., *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, București, Editura Mașina de scris, 2005